

Iz kratkega vsebinskega orisa je razvidno, da gleda pisatelj na ves razvoj srednjeevropskega paleolitika močno dinamično in v precejšnji meri v popolnoma novi luči, ki je nismo bili vajeni. Razumljivo je, da je moral v podajanju svojih nazorov obračunati z dosedanji naziranj in njihovimi avtorji. Kakor je treba priznati, da so njegova izvajanja vseh logična in direktno ali indirektno utemeljena, ga je po drugi strani temperament zavedel do včasih izredno ostre kritike, ki so je deležni za proučevanje paleolitika zelo zaslužni strokovnjaki, kot n. pr. Absolon, Wieggers, Bohmers, Andree i. dr., ker so doslej zastopali drugačna mnenja. Sploh je knjiga pisana izredno živo, skoro bi rekli sugestivno, in tudi najtežji problemi ne postanejo nikdar dolgočasni. Vsakdo, ki se zanima za srednjeevropski paleolitik, jo bo bral z užitkom do konca. Vse količkaj važne postaje so obravnavane, razdeljeno po kulturah, ki so tipološko karakterizirane, posamezne postaje pa so obdelane glede stratigrafije in njihove najvažnejše tipološke vsebine. Tudi najpotrebnejši historični podatki ne manjkajo. Vsa važnejša literatura je navedena. Kot pregled vsega srednjeevropskega paleolitika je knjiga dober učbenik za študente, ki že obvladajo osnovne pojme. Vsekakor pa bi bilo želeli še več slik in v tekstu več podrobnejše tipološke obdelave.

Predalec bi nas vodilo, če bi hoteli poročati tudi o stališču avtorja do nekaterih osnovnih vprašanj paleolitskega raziskovanja, glede zaščite jamskih paleolitskih postaj, metodoloških prijemov in pod. Navedemo naj le še avtorjevo mnenje o vprašanju, ali je označiti nauk o paleolitiku, ki so ga gojili doslej skoro le geologi in iz prirodoslovnih krogov izhajajoči strokovnjaki, kot geološko ali družbenokulturno vedo. Ne gre niti zgolj za zemeljsko zgodovino niti samo za kulturno zgodovino. Spremembe naravnih biotopov so tesno zvezane z razvojem kulturnega dogajanja. Gre torej za disciplino, v kateri sta zemeljska in človeška zgodovina tesno združeni. Zato so potrebni posebni inštituti, kakor jih imajo na zahodu, ki se bavijo izključno s proučevanjem najzgodnejše človeške zgodovine in njenega naravnega okolja.

S. Brodar

Richard Pittioni: Vom geistigen Menschenbild der Urzeit, Wien 1952, str. 1—134.

V založbi Franza Deuticke na Dunaju je izšla nova knjiga danes vođečega predzgodovinarja v Avstriji prof. dr. Pittionija, ki je znan po dolgi vrsti razprav in znanstvenih del. V tem svojem najnovejšem delu je avtor skušal bolj na filozofski bazi podati sliko duševnega in materialnega razvoja ter življenja in dojemanja predzgodovinskega človeka. Pri tem je uporabil celotno gradivo, ne pa samo posamezne izdelke nekaterih obdobj. Poleg tega je še kritično revidiral danes splošno veljavno periodizacijo.

Celotna knjiga obsega tri glavne oddelke: I. Grundsätzliche Vorbemerkungen, II. Der sachliche Inhalt der einzelnen Kategorien in III. Zusammenfassung. Posebno pomemben pa je drugi oddelek, ki ga avtor razčlenjuje na nekoliko poglavij: 1. veda o orodju, 2. oblika gospodarstva, 3. veda o naselbinah, 4. oblika družbe, 5. vsebina predstav, 6. nastanek jezika in 7. likovne predstave in odnos do posmrtnega življenja.

V prvem oddelku avtor podaja oris naloge, ki jo po njem ima predzgodovina kot nepisani del zgodovine. Naslanjati se pa mora le na svoje materialne vire in ne sme biti vplivana po drugih sorodnih vedah pa tudi ne po etnologiji. Ta po svojih metodah ne more raziskovati tistih oddaljenih obdobj človeške kulture, kakor to lahko stori predzgodovina. Poleg tega so pa etnološki rezultati tudi čisto drugačnega značaja kakor sklepi predzgodovinarja. Da bi pa predzgodovina mogla zadostiti svojim nalogam, smatra avtor, da mora biti usmerjena pa enotni metodi. Ta metoda pa ne sme uporabljati objekta za izhodno točko, da bi na tem temelju skušala pojasniti le objekt kot takšen, temveč mora za izhodno točko vzeti kulturno zvezo, v kateri ustrezeni objekt predstavlja le en člen. Na ta način pred-

stavljajo predzgodovinske kulture celoto, v kateri zopet vsak del predstavlja neko pozicijo k celoti. Popolnoma pravilno smatra avtor dalje, da predzgodovinska arheologija ne more zajeti in objasniti vseh problemov. Zanj je ime posameznega človeka nejasno, kakor je nejasna tudi sfera metafizike. Seveda je pa tudi tu možno priti do nekaterih rezultatov.

V zvezi z dosedanjo kronološko delitvijo predzgodovine, ki je plod dela 19. stoletja, postavlja avtor novo delitev. Dosedanja je veljala v glavnem za Evropo (paleolit, neolit, bronasta in železna doba), ne moremo jo pa uporabiti pri drugih kontinentih in tudi v sami Evropi je vezana za različke v posameznih deželah. Nova delitev naj bi obsegala le tri periode: litikum ali doba lovcev, keramikum ali doba poljedelcev brez poznanja metala in metalikum, t. j. doba ljudstva, ki je zraslo iz poljedelske strukture s poznavanjem metala. Seveda tudi te periode niso povsod istočasne. Celotno kulturo pa deli avtor na 8 kategorij, v katerih zajema ne le materialno ostalino in posamezne, iz materiala izvirajoče oblike življenja, kakor so veda o orodju itd., temveč tudi takšne oblike življenja, ki jih z materialnimi ostalinami ni mogoče direktno zajeti, kakor so n. pr. vsebina predstav in pa jezik.

V drugem oddelku prehaja avtor na obravnavo stvarne vsebine posameznih kategorij. Začenja z vedo o orodju, ki mu sledi skozi štiri stopnje litikuma, štiri stopnje keramikuma ter tri stopnje metalikuma (zgodnja: bronasta doba, srednja: starejša železna doba in kasna: mlajša železna doba). Le v splošnih obrisih podaja avtor glavne oblike orodja. Glavno težišče mu pa leži v podajanju gradiva, iz katerega se je orodje izdelovalo, ter podajanju razvoja in tehnike dela. Sklep, ki ga avtor izvaja glede orodja po vsebinskem zaporedju, bi bil, da se je orodje v času litikuma izkoriščevalo (ausnützend), v času keramikuma oblikovalo (formend), v času metalikuma uporabljalo (verwertend).

Obliko gospodarstva skuša avtor ravno tako sistematično podati skozi litikum, keramikum in metalikum na temelju direktnih najdb kakor indirektnih izvorov, ki predstavljajo orodje. Avtor stoji na stališču, da je n. pr. že s samim orodjem paleolitskega človeka podana meja možnosti njegovega dela, ker s takšnim orodjem more vršiti le nekatere posle: rezanje, strganje, vbadanje, dolbenje, udarjanje in pritiskovanje. Iz vsega izvaja, da se je človek litikuma bavil z naravnim gospodarstvom, t. j. z zbiranjem plodov in z lovom. V keramikumu se ekonomika širi. V tem času se širi tudi uporaba surovin, nastajajo nove oblike, udomačevati se začenjajo živali, izkoriščati se začinja poljedelstvo. V metalikumu se začenjajo izkoriščati tudi rude. S tem v zvezi nastaja vrsta novih del, a z novimi predmeti nastajajo vedno nove možnosti izkoriščanja. Poljedelstvo in živinoreja se izkoriščata v polni meri. Rudarstvo, obdelava kovine pa privede do čisto industrijskega delovanja. Kot sklep izvaja avtor, da je bila oblika gospodarstva v litikumu prisvajanje (aneignend), v keramikumu izdelovanje (produzierend), v metalikumu pa izdelovanje že po specialnih področjih (produzierend — spezialisierend).

Pri vedi o naselbinah se avtor zadržuje na štirih osnovnih problemih, katere zasleduje skozi vse dobe. To so lega naselbine, namen naselbine, oblika naselbine in medsebojni odnos posameznih naselbin. Možnosti pa, ki so služile človeku pri izdelavi stanovanj, so bile odvisne od dveh faktorjev: od orodja in od gospodarstva. Zato imamo v litikumu naravne zaklone, v keramikumu pa že stavbarstvo, ker je bilo to pogojeno z novim načinom življenja. Daljnji razvoj kot posledico načina življenja in gospodarstva pa vidimo v metalikumu. Pod iste pogoje spada tudi medsebojni odnos naselbin kakor tudi mesto, kjer so bile zgrajene. Kot sklep izvaja avtor, da se naselbina v litikumu uporablja (verwendend), v keramikumu že ustreza namenu (zweckentsprechend), v metalikumu se pa tudi že ustrezno specializira in oddaljuje (zweckentsprechend — spezialisierend — distanzierend).

Avtor priznava, da družbene oblike ni mogoče ugotavljati na sigurnih materialnih podatkih, kakor je slučaj s prejšnjimi temami. Vendar pa obstajajo tudi tukaj posamezne indicije, ki se na njih temelju lahko napravijo posamezni sklepi. Avtor domneva, da moramo že v litikumu imeti za osnovno edinico družino oziroma skupnost otrok s starši. Kot dokaz mu je prenos znanja iz generacije v generacijo oziroma od osebe na osebo. Da bi vskladil družbeni razvoj z materialnimi ostalinami je razdelil prvega na nekoliko edinic ali pojmov. Tako mu najvišjo edinico predstavlja svet (Welt), potem kultura (Kultur), skupina (Gruppe) in tip (Typus). Vsaka edinica višje stopnje pa mora imeti nekoliko edinic (najmanj dve) nižje stopnje. »Svet« bi mu bil najvišja stopnja oziroma edinica, ki ima svoj izrazit življenjski prostor (n. pr. slovanski svet). »Kultura« je časovno in geografsko bolj omejena od sveta. »Skupina« predstavlja del kulture, je pa še bolj časovno in geografsko omejena od kulture. Pod »tipom« pa avtor razumeva specialne kulturne forme, ki so pa seveda še bolj omejene. Preneseno na obdobja, bi v litikumu imeli največjo družbeno obliko skupino rodov, ki bi naj ustrezala kulturni skupini. V keramikumu bi največja družbena edinica bila pleme, ki bi naj ustrezala kulturi, medtem ko je v metalikumu narod, ki naj ustreza svetu. Avtor kaže v tem odstavku poleg osnovnih momentov družbenega razvoja tudi na delitev dela, v kasnejših časih pa tudi na ločitev proizvajalca od potrošnika. Dalje negira avtor vodilno vlogo žene že v keramikumu, ker so že na začetku tega obdobja s poljedelstvom in udomačitvijo živali nastala dela, ki so jih žene sicer lahko vršile, vendar pa niso več predstavljale vodilne osebnosti. Tudi pri vprašanju izdelave keramike zanika avtor, da je žena imela tisto vlogo, ki se ji danes v splošnem pripisuje; ta vloga se ji je pripisovala na temelju etnoloških izsledkov. Ze v tej dobi pa avtor predvideva tudi upravo ali vsaj vodstvo posameznika pri zvezi rodov; ta se pa za sedaj še ne more popolnoma dokazati. — Končni sklep avtorja je, da se je družbena oblika v litikumu ustanovila (grundlegend), v keramikumu oblikovala (gestaltend), v metalikumu pa dograjevala (ausbauend).

V vsebini predstav (Vorstellungsinhalt) predzgodovinskega človeka je avtor zajel razvoj mišljenja, ki je človeku litikuma, keramikuma in metalikuma omogočilo vsa duševna dela, katerih produkt so bili materialna kultura raznih stopenj in razni civilizacijski izsledki. Tako kaže avtor na postopni duševni razvoj ter postopni razvoj predstav od spoznanja, da se dá uporabljati ogenj in enostavnejše objekte ter dalje do vse bolj kompliciranih. Ze v litikumu imamo material, ki jasno kaže razvoj duševnega dojemanja in mišljenja in ki je pripeljal do raznih tehnik izdelave in tudi do izdelave raznih objektov, ki so najbolj ustrezali posameznim potrebam.

V okvir takšnega razvoja pa ne spadajo le praktično uporabni predmeti, temveč tudi razne likovne predstave, predvsem plastične, ki kažejo na čisto individualna dela. V keramikumu se je duševna moč in moč predstav že toliko razvila, da se, kakor avtor misli, ta čas lahko že smatra za začetek znanstvenega dojemanja. Močno se to znanstveno dojemanje izkorišča že v metalikumu, medtem ko se istočasno tudi dalje razvija. Končni sklep avtorjev glede razvoja predstav je, da se je v litikumu predstava z izkušnjo dojemala (erfahrend), v keramikumu utemeljevala (begründend), v metalikumu pa logično dograjevala (ausbauend).

Čeprav je dokaj smelo govoriti o nastanku jezika v predzgodovini, ker nimamo nikakršnih jezikovnih spomenikov, misli avtor, da so možni vsaj splošni sklepi. Zato tudi avtor skuša podati nekaj splošen razvoj jezika, ki je vezan z razvojem pojmov in predstav, ki se izražajo z raznimi besedami. Tako smatra avtor, da že v litikumu ustreza vsakemu objektu primeren pojem. Ravno tako so morali obstajati posebni pojmi za ogenj, imena raznih živali in rastlin. Seveda pa o sami obliki jezika na temelju materialnih ostalin ni mogoče nič sklepati. V litikumu, misli avtor, da so se formirala jezikovna debla, medtem ko so se v kasnem litikumu formirali

lahko tudi že posamezni jeziki. V keramikumu se je razvoj jezika nadaljeval in na temelju arheoloških ostalin lahko sklepamo, da je bilo tedaj že veliko številno jezikovnih debel, ki so razpadala v posamezne jezike. Ta proces se je v metalikumu nadaljeval, a posamezni jeziki so se dalje razvijali v dialekte. — Končni sklep avtorja glede nastanka jezika je, da je jezik v litikumu nastajal (erwerbend), v keramikumu postajal logično prodirljiv (durchdringend), v metalikumu pa se je logično izgrajeval (logisch formend).

V likovnih predstavah in odnosu do posmrtnega življenja skuša avtor podati sliko razvoja verovanja in kultov v predzgodovini. Pomanjkanje likovnih predstav avtorju ne pomeni še tudi pomanjkanja metafizičnih misli in verovanj. V času starejšega in srednjega litikuma nimamo nikakih materialnih ostalin, da bi na njih temelju mogli takšne posamezne momente tolmačiti. Tozadevne dokaze pa imamo že v času kasnejšega litikuma tako v likovnih predstavah kakor tudi v načinu pokopavanja. Avtor se naslanja na mišljenje, da so paleolitske likovne predstave imele značaj, ki je bil v zvezi s čarovništvom, oziroma da so stale v zvezi tudi s kulturnimi opravili. V keramikumu se dokazno gradivo vse bolj povečava. Toda tudi tam, kjer nimamo ustreznih materialnih ostalin, moramo v tem času že računati na obstoj kultov. Avtor misli tudi, da so v litikumu že bile za vršitev kulta posebne osebe, medtem ko je v keramikumu to opravilo lahko vršila vsaka oseba, že glede na ekonomsko strukturo poljedelca, ki je odvisna od letnega časa. V metalikumu pa naj bi za to bila zopet odrejena posebna oseba. Po mnenju avtorja je v keramikumu obstajal dvojni kult, in sicer kult ženskega in kult moškega božanstva. Avtor se dotika tudi običaja sežiganja mrličev, ki je po njem prišel v navado pri lužiški kulturi, a se je kasneje razširil tudi drugod. Vendar pa smatra, da se sama vsebina predstave ni spremenila, ker se mrliču kljub sežiganju dajejo pridevki v grob. Končni sklep avtorja glede likovnih predstav je, da so se v litikumu tvorile (bewirkend), v keramikumu tvorile in simbolizirale (symbolisierend — symbolisierend), v metalikumu pa simbolizirale in abstrahirale (symbolisierend — abstrahierend). Glede odnosa do posmrtnega življenja pa sklepa, da se je ta odnos v litikumu iskal (suchend), v keramikumu logiziral (logisierend), v metalikumu pa logiziral in antropomorfiziral (logisierend — anthropomorfisierend).

V sklepu avtor ponavlja glavne svoje sklepe, do katerih je prišel z raziskavo gradiva v posameznih kategorijah, in podaja ustrezno tabelo.

Delo, ki ga je avtor napisal, predstavlja tako za predzgodovino kakor tudi za vse pomožne vede, ravno tako pa tudi za filozofijo veliko novost. Način podajanja doslej v predzgodovinski literaturi ni bil v navadi. Drugim vedam je pa tak način podajanja zopet onemogočen zaradi slabega poznavanja gradiva in ustrezne problematike. Avtor, ki odlično pozna predzgodovinsko gradivo, je zato tem laže na temelju drobnih del in raziskav podajal neko sintetično sliko, ki se dotika posameznih splošnih momentov, ki morajo zanimati tudi predzgodovinarja. Na drugi strani pa avtor skuša tolmačiti tudi za predzgodovinarja bolj abstraktne momente, ki jih predzgodovinski material lahko le posredno tolmači in ki jih je mogoče zaradi tega tolmačiti le s filozofskega gledišča, čeprav tudi tu služijo za bazo materialne ostaline. Glede na to, da je to prvi podoben poskus takšnega dela, bo verjetno tudi dosti prigovorov z ene ali z druge strani. Seveda tega dela še ne moremo smatrati za dokončno mnenje. Marsikake pojme bo treba še bolj razbistriti, marsikatere sklepe še izpopolniti, nekatere verjetno tudi v osnovi popraviti ali spremeniti. Tudi marsikatero stališče je tu zajeto le z ene točke in ne upošteva drugih vidikov. Vendar pa čeprav upoštevam takšne momente, leži vrednost Pittionijevega dela tudi v nakazovanju nove problematike, katere so se doslej bolj ali manj skoraj vsi izogibali, ali so jo pa nakazovali samo popolnoma fragmentarično.

J. Korošec